

Mgr. Franciscus Thomas Corselis en de Apostolische Visitatie der Belgische Regulieren (1834-1850)

Korte levensschets.

Franciscus Thomas Corselis werd geboren te Wervik de 29 augustus 1767. Hij deed zijn humaniora te Menen en werd in 1787 doctor artium te Leuven, waar hij wijsbegeerte en theologie studeerde. De 15 maart 1794 werd hij te Brussel priester gewijd. Eerst was hij coadjutor te Zandvoorde, daarna — na een kort verblijf te Coutiches (bisdom Arras) — werd hij pastoor van Sint-Denijs bij Kortrijk. Als onbeëdigd priester moest hij evenwel onderduiken ¹. Na de val van het Directoire, de 9 november 1799, kreeg hij meer bewegingsvrijheid en kon later de dienst in zijn kerk hernemen. In 1809 werd hij deken van het district Menen. In 1817 benoemde Mgr de Broglie hem tot pastoor van St.-Salvator te Brugge en tot deken van de stad. Het was de bisschop zelf die hem installeerde ². De 29 januari 1833 werd

1. Uit die tijd is de volgende anekdote bewaard: Op zekere dag wilde Corselis een zieke de sacramenten gaan toedienen. Hij botste echter op de gendarmes en kon enkel aan het gevaar ontsnappen door zich de ganse dag onder een brug te verbergen, waarboven de vervolger de hele tijd de wacht hield.

2. Deze benoeming — zoals trouwens alle pastoorsbenoemingen sinds het Hollands bewind — was geschied zonder toestemming van de koning. De spanning tussen Willem I en Mgr de Broglie, die haar hoogtepunt bereikte bij diens veroordeling bij verstek tot deportatie, had tot gevolg dat de pastoors, die zonder toestemming van de koning waren benoemd, met geweld uit hun kerken werden geweerd. Zo gebeurde het ook in februari 1818 nogal spectaculair met deken Corselis te Brugge. *L'Observateur belge*, XIV (1818), blz. 284, geciteerd in Ch. Terlinden, *Guillaume Ier et l'Eglise catholique en Belgique (1814-1830)*, I, Brussel 1906, blz. 238, geeft daarvan het volgende verslag: «...Dimanche, vers cinq heures du matin, se rendant à l'église selon sa coutume, il l'a trouvée, ainsi que le cimetière, in-

hij vicaris-generaal van Mgr Boussen. Het jaar daarop, de 27 juni 1834, benoemde Gregorius XVI hem tot apostolisch visitator der Belgische regulieren en tot huisprelaat van Zijne Heiligheid. Als schild koos hij in een veld van zilver een kruis van keel, met als leuze *Ave spes unica*. Mgr Boussen benoemde hem tot aartspriester van het nieuwe kapittel van het bisdom Brugge de 11 september 1834. Bij de dood van de bisschop koos het kapittel hem tot vicaris-capitularis. Hij werd opnieuw vicaris-generaal onder Mgr Malou in 1848. Twee jaar later, de 9 november 1850, gaf hij zijn ontslag als apostolisch visitator en stierf — vrij plots — te Brugge de 30 april 1853³.

vestie de sergens de police, de fantassins, de maréchaussées et de cuirassiers, qui lui ont interdit l'entrée de l'église ... La force armée était sur pied dès quatre heures du matin, et après avoir patrouillé, elle a quitté son poste à huit heures et demie.»

Na de dood van Mgr de Broglie, de 20 juli 1820, ontspande de toestand en konden Corselis en zijn eenentwintig collega's uit Oost- en West-Vlaanderen die verjaagd waren, opnieuw in hun kerken geïntegreerd worden. Zie, over deze tijd, G. De Munck, *Mgr de Broglie en het ontstaan der Nederlandsche grondwet*, in *Collationes Gandavenses*, XVI (1929), blz. 87-91, en R. Deschepper, *De Kerk van België onder 't Hollandsch bewind*, in *Collationes Brugenses*, XXIV (1924), blz. 411-420; XV (1925), blz. 34-41, 124-132, 212-220, 297-302, 364-370 en 449-457.

Na het concordaat van 1827 met Willem I, toen er sprake was van de oprichting van het bisdom Brugge, ijverde Corselis ervoor dat de St.-Salvatorskerk de kathedraal van het nieuwe bisdom zou worden. M.E., *Wederoprichting van het bisdom Brugge*, in *Collationes Brugenses*, XXXIV (1934), blz. 278-279.

Tijdens de Belgische omwenteling ontstond er de 28-29 augustus 1830 ook te Brugge oproer, waarbij verscheidene doden vielen. De burgerlijke overheid deed toen een beroep op het gezag van deken Corselis om de gemoederen te kalmeren. Dit lukte hem vrij vlug, en de 31 augustus ontving hij hiervoor van het stadsbestuur een dank-schrijven. Dom A. Smits, *De Scheuring van het Verenigd Koninkrijk en de Houding van het Vlaamse Land in 1830*, Brugge 1950, blz. 152-153.

3. J.-B. Van Bavegem, *Het Martelaarsboek der Belgische Geestelijkheid*, Gent 1875, blz. 216-217 en Dr Paul Allossery, *Corselis, Frans Thomas*, in *De Katholieke Encyclopaedie*, VIII, Amsterdam 1934, kol. 191. Het archief van het bisdom Brugge bevat het fonds Corselis, dat vijftien lijvige bundels omvat. De archivaris van het bisdom, kan. B. Janssens de Bisthoven, maakte ons vriendelijk attent op P. Frederix, *Frans Thomas Corselis, Apostolisch visitator van de regulieren in België (1834-1850)*, licentiaatsverhandeling, Faculteit van Wijsbegeerte en Letteren, Afdeling B²: Moderne Geschiedenis, Leuven 1968.

De toestand van de regulieren voor de Belgische onafhankelijkheid.

Alle reguliere orden die de Franse revolutie had gesupprimeerd, bleven opgeheven. Wel was er een zekere verzachting gekomen onder het bewind van Napoleon, in die zin dat het feitelijk samenwonen van ex-regulieren geduld werd. Zo werd van 1801 tot 1809 een gedeelte van de benedictijnenabdij Vlierbeek opnieuw betrokken door de abt en enkele monniken ⁴. Ongeveer midden oktober 1801 begon men ook de norbertijnenabdij Averbode opnieuw te betrekken. Onafgebroken bleven er de volgende jaren kanunniken in de abdij ⁵. In 1802 keerden enkele norbertijnen van Park met hun abt terug naar hun abdij ⁶. De cisterciënzers van Westmalle kwamen terug te Westmalle in het begin van 1803 en bleven er tot in 1811, toen een decreet van Napoleon de Trappisten in het keizerrijk afschafte ⁷. De monniken en reguliere kanunniken werden echter geleidelijk in de parochiële zielzorg ingeschakeld, zodat tenslotte slechts één of twee religieuzen in de abdijen bleven, en dan nog alleen om de voormalige abdijskerk als parochiegeestelijke te bedienen.

Het vertrek van het Franse leger in 1814, de proclamatie van Willem I van 1 augustus, waarbij hij de bescherming van de godsdienst beloofde, deed de religieuzen menen dat ze hun kloosterleven konden herstellen. Zo meldden de premonstratenzers van Ninove de 18 oktober 1814 aan het Voorlopig Bewind dat zij het kloosterleven hadden hervat. De overheid liet hen echter weten dat enkel de Vorst de Franse wetten kon tenietdoen ⁸.

4. A. Smeyers, *De Abdij van Vlierbeek*, Vlierbeek 1955, blz. 218.

5. A. Maes, *Het herstel van Averbode*, in *Analecta Praemonstratensia*, X (1934), blz. 214-215.

6. J.E. Jansen, *L'abbaye norbertine du Parc-le-Duc, Huit siècles d'existence, 1129-1929*, Mechelen 1929, blz. 51.

7. *Geschiedenis der Abdij van Westmalle*, Westmalle 1904, blz. 85.

8. S. Stokman, *De Religieuzen en de Onderwijspolitiek der Regeering in het Vereenigd Koninkrijk der Nederlanden (1814-1830)*, 's Gravenhage 1935, blz. 53.

Zo kwam men onder het Hollands bewind tot dezelfde toestand als vroeger. In het jaar 1818 verscheen een reeks koninklijke besluiten waarbij de zogenaamde contemplatieve orden het verbod kregen nog novicen te aanvaarden. Men liet hen evenwel toe samen te blijven tot ze geleidelijk uitgestorven zouden zijn ⁹. Vooral de bedelmonniken hebben hiervan gebruik gemaakt om tenminste bij elkaar te blijven ¹⁰. Enkel de priorij van Westmalle, waar de trappisten de 21 augustus 1814 waren teruggekeerd, werd door het bewind wettelijk erkend en het maximum aantal leden tot veertig beperkt ¹¹.

Het herstel der regulieren.

Artikel 20 van de Belgische grondwet van 7 februari 1831 erkende de volle vrijheid van vereniging. Abdijen en kloosters konden zich dus opnieuw vrij oprichten. Dank zij de ijver van enkele paters ongeschoeide karmelieten waren hun kloosters te Brugge, Gent en Ieper voor de orde behouden. Onder het Hollands bewind hadden zij postulanten naar Italië gestuurd om daar te worden gevormd. Twee dagen nadat het Voorlopig Bewind in zijn decreet van 16 oktober 1830 de vrijheid van vereniging had gewaarborgd, verscheen pater Amatus a S. Familia te Ieper in het habijt van de orde. De jonge kloosterlingen werden uit Italië teruggeroepen en het novitiaat te Ieper geopend. Ook de huizen te Brugge, Gent en Kortrijk werden hersteld ¹². Te Brugge hadden sinds Napoleon steeds kapucijnen in het klooster gewoond. Na de Belgische onafhankelijkheid aanvaardde pater Benedictus van Testelt de 4 oktober 1831 de eerste novice. Bij het uitspreken van zijn geloften, de 8 december 1832, trokken ze

9. L. Delplace, *La Belgique sous Guillaume I, roi des Pays-Bas*, Leuven 1899, blz. 106, geciteerd in A. Maes, *a.c.*, blz. 230.

10. Zie de lijst der kloosterlijke verenigingen in S. Stokman, *op. cit.*, blz. 404-450.

11. *Geschiedenis der abdij van Westmalle*, *op. cit.*, blz. 101-113 en S. Stokman, *op. cit.*, blz. 111-113 en 146-148.

12. Andreas van de H. Maria, *De Orde van Onze Lievevrouw van den Berg Karmel*, Brugge-Kortrijk z.d. (1914), blz. 160.

op voorschrift van hun oversten uit Rome de ordeskleding weer aan ¹³. Einde 1828, dus nog onder het Hollands bewind, stuurden de cisterciënzers van Hemiksem novicen naar de abdij Santa-Croce in Rome. De 1 oktober 1833 huurden zij het voormalig dominicanenklooster te Bornem en installeerden er zich de 14 oktober ¹⁴. Pater Vergauwen, minderbroeder te Tielt, hernam het habijt de 4 oktober 1833 en hervatte er met twee medebroeders het franciscaans leven. Vier andere minderbroeders namen te Sint-Truiden de 7 december 1833 de bruine pij weer aan en hervatten het kloosterleven. Beide kloosters, die tot een verschillende provincie behoorden, namen novicen aan ¹⁵. Een vijftal augustijnen van Gent, die in Italië hun novitiaat hadden gedaan, vernieuwden de 5 mei 1834 hun geloften en trokken het kloosterhabijt weer aan ¹⁶. Ook de norbertijnenabdijen van Averbode, Grimbergen, Park, Postel, Tongerlo, enz., de benedictijnen van Affligem en de dominicanen van Gent bereidden hun herstel voor: men zond supplieken naar Rome ¹⁷, Averbode zond een smeekschrift naar de voormalige abt-generaal van de Premonstratenzers ¹⁸ en men begon de oude gebouwen te herstellen of uit te zien naar andere om er het kloosterleven in te hervatten ¹⁹. De *Journal historique et littéraire* schrijft over deze pogingen in zijn derde nummer van 1834: «Qu'il est beau de voir se réunir des frères longtemps séparés ! Qu'il est consolant de voir reprendre à des vieil-

13. Hildebrand (Raes), *De Kapucijnen in de Nederlanden en het Prinsbisdom Luik*, X, 1, blz. 383-389.

14. B. Van Doninck, *Het voormalig Engelsch Klooster te Bornem*, Leuven 1904, blz. 364-366.

15. E. Van Berlo, *L'Ordre des Frères-Mineurs en Belgique depuis son rétablissement, 1833-1908*, Mechelen 1908, blz. 38-41.

16. A. Keelhoff, *Geschiedenis van het Klooster der Eerw. Paters Eremyten Augustynen te Gent*, Gent 1864, blz. 224.

17. A. Maes, a.c., blz. 241-244 en Dom Bernard (Clonen), *Geschiedenis der Benedictijner Abdij van Affligem*, Gent 1890, blz. 350-353.

18. A. Maes, a.c., blz. 249-251.

19. *Journal historique et littéraire*, I (1834), blz. 150-151 en C. De Clercq, *De seculiere geestelijken, mannelijke en vrouwelijke religieuzen te lande*, in *Flandria Nostra*, IV, Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven 1959, blz. 198-201.

lards, déjà accablés d'infirmités, ces antiques observances, qui ne peuvent ne pas coûter à la nature ! Qu'il est consolant, encore une fois, d'apprendre que de jeunes prêtres sollicitent la faveur d'aller puiser dans la société des anciens l'esprit des Benoît, des Norbert et des Bernard ! ²⁰.

Houding van het episcopaat.

Het herstel van de exempte orden werd niet onverdeeld gunstig onthaald door de Belgische bisschoppen. Wat betreft Mgr Sterckx, de aartsbisschop van Mechelen, was het een publiek geheim dat hij de regulieren niet gunstig gezind was ²¹. De houding van het episcopaat was toch wel enigszins te begrijpen:

Vooreerst stonden de bisschoppen voor het probleem dat verschillende bisdommen gebrek leden aan priesters. In sommige bisdommen (Mechelen en Doornik) was het aantal priesters aanzienlijk verminderd. In de andere bisdommen was de toestand beter, maar daar stond men voor een bedenkelijke vergrijzing van de clerus ²². Het is derhalve niet te verwonderen dat de bisschoppen met lede ogen bekwame priesters uit de diocesane rangen zagen verdwijnen ²³. Vergeten we trouwens niet dat vele orden zich nog niet tenvolle ten dienste konden stellen van het apostolaat, daar een groot deel der religieuzen moest dienen om de nieuwe kandidaten te vormen ²⁴.

20. *a.c.*, blz. 151.

21. Dit blijkt o.m. uit een schrijven van de prior van Tongerlo aan de provisor van Averbode, 25 juli 1832. A. Maes, *a.c.*, blz. 242. Het ging zo ver dat de paters hun kloosterkleed omwisselden tegen de soutane, wanneer ze naar het bisdom gingen, dit om de aartsbisschop niet te ontstemmen. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 410.

22. A. Hodüm, *De godsdienstige toestand van België voor de Belgische omwenteling*, in *Collationes Brugenses*, XXXVII (1937), noot 2, blz. 53-54.

23. Zo verzette Mgr Van Bommel, bisschop van Luik, zich geruime tijd tegen de intrede bij de Franciscanen van Lambert Dirix, filosofieprofessor aan het klein-seminarie van Sint-Truiden. A. Van Puymbrouck, *Franciscus' Zonen te Sint-Truiden*, Gent z.d. (1891), blz. 319.

24. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, noot 1, blz. 410.

Een andere reden tot ongerustheid was de exemptie. Onder voorwendsel dat men behoefte had aan een eenheids-pastoraal, nu men geplaatst stond voor de dringende taak van herkerstening der bevolking, was aartsbisschop Sterckx sterk gekant tegen de exemptie. Hij handelde over deze kwestie met zijn suffragaanbisschoppen en vroeg in hun naam in een schrijven van 11 juli 1832 aan de H. Stoel dat de exemptie orden voortaan onder de rechtsmacht van de bisschop zouden komen. De voornaamste motieven die de bisschoppen aanhaalden, waren het verlangen naar goede roepingen, degelijke studies en een priesterlijke opleiding die bekwame zielzorgers leverde. Paus Gregorius XVI, die zelf regulier was, meende dat het verkieslijker was de exemptie te behouden, maar met het oog op de eenheid in de pastoraal stelde hij voor de regulieren aan het gezag van de aartsbisschop te onderwerpen als apostolisch delegaat of visitator, omdat de H. Stoel nog geen diplomatieke betrekkingen had te Brussel (Schrijven van de H. Stoel aan Sterckx, 29 september 1832). Opnieuw richtte aartsbisschop Sterckx zich tot Rome om de exemptie toch minstens op bepaalde punten te beperken. Hij was verder de mening toegedaan dat het niet wijs zou zijn dat hijzelf apostolisch visitator zou worden (Schrijven van 30 december 1832). In een later schrijven stelde hij voor deze taak aan een regulier toe te vertrouwen (24 augustus 1833), Rome verkoos evenwel een seculier priester en vroeg aan de aartsbisschop een kandidaat voor te stellen (Schrijven van de H. Stoel aan Sterckx, 22 februari 1834). De Belgische bisschoppen stelden Franciscus Thomas Corselis voor, vicaris-generaal van Mgr Boussem²⁵.

Benoeming van Franciscus Thomas Corselis.

Door de breve *Cum Religiosae* van 27 juni 1834 benoemde paus Gregorius XVI Franciscus Thomas Corselis tot huisprelaat en apostolisch visitator en apostolisch delegaat

²⁵ A. Simon, *Le Cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)*, II, Wetteren 1950, blz. 50-51.

van de reguliere orden die door de Franse revolutie waren opgeheven en nu weer dienden opgericht. Van Corselis hingen alle regulieren af, behalve de Jezüieten en de Redemptoristen. Hij werd niet enkel bekleed met al de bevoegdheden eigen aan dit ambt, maar ook met die van de algemene oversten van elke orde. Niet ten onrechte heeft men hem later de paus van de regulieren genoemd. Voor hen vertegenwoordigde hij de H. Stoel zelf, zodat — later — zelfs de nuntiatuur zich met zijn aangelegenheden niet mocht inlaten ²⁶. Om zijn ambt behoorlijk te kunnen uitoefenen mocht hij covisitatoeren benoemen om hem bij te staan. Verder diende hij verslag te geven van de visitatie en daartoe moest hij een secretaris benoemen ²⁷.

26. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 349.

27. We geven hier de voornaamste gedeelten van de breve:

Dilecto Filio prbro. Fr.Th. Corselis ...

Gregorius PP. XVI. Dilecte fili noster, salutem et apl.cam Bend.nem.

CUM RELIGIOSAE familiae non modo Christianae, verum civili etiam reipublicae magnum decus atque praesidium afferant ...

Aliquem spectatum atque idoneum ecclum virum eligere statuimus in Visitatorem et Delegatum apl.cum omnium et singulorum regularium ordinum, qui in Belgio existunt, quique temporum asperitate extincti, iam ab apl.ca hac Sede probati ibi iterum sunt instaurandi. Eiusmodi vero grave munus tibi, dilecte fili, quem per similes apl.cas litteras hodierno die datas praesulem nostrum domesticum renuntiamus, committendum censuimus ...

Itaque hisce litteris auctoritate Nostra apl.ca te, dilecte fili, ad nostrum et hujus sanctae Sedis beneplacitum in Visitatorem et Delegatum apl.cum eligimus, constituimus, et deputamus, omnium et singulorum regularium Ordinum, qui in praesenti in Belgio existunt, quique sublatis, et ab hac apl.ca Sede probati, ibi sunt restituendi, cujusque regulae sint atque instituti. Quamobrem tibi non solum omnes et singulas facultates concedimus atque impertimur, quae hujusmodi propriae sunt muneris, verum etiam eas omnes tribuimus facultates, quibus supremi moderatores, seu generales cujusque regularis ordinis pollent atque fruuntur. Ut autem hujusmodi munere facilius perfungi possis, tibi etiam facultatem facimus, cujus vi, alios ecclios viros probitate, scientia, prudentia spectatos eligere valeas, qui convisitatoris munere honestati auxiliarem tibi operam praebent, et sacrae visitationis opus tecum conficiant ...

Denique volumus, ut acta omnia ejusdem visitationis, opera alicujus publici scribae a te eligendi, seu tabularii scripto mandentur, utque eadem acta quum visitatio, et apl.ca delegatio confecta fuerit, vel etiam ante, si ita nobis, nostrisque successoribus videbitur huic apl.cae Sedi tradenda et mittenda cures ...

Als covisitators nam hij o.m. voor het bisdom Luik achtereenvolgens Mgr N.-T. Dehesselle, de latere bisschop van Namen, en Mgr H. Neven; voor het bisdom Gent achtereenvolgens kan. B. Desmet, Mgr E. Pycke de ten Aerde en kan. M. Van de Waele ²⁸; voor Mechelen groot-vicaris Van der Linden, daarna J.M.C. Van Steven, O. Praem. (Sint-Michiels, Antwerpen) en prof. M. Verhoeven ²⁹. Als secretaris nam Corselis eerst A.F. Van Heede en daarna, in 1841, J.I. Scherpereel. Deze behield zijn ambt na het ontslag van Mgr Corselis en nam als covisitor van de nuntius feitelijk voor het grootste deel de taak van Corselis over ³⁰.

Het nieuws van de benoeming werd aan de regulieren meegedeeld, die zo vlug mogelijk contact opnamen met de apostolische visitor. Zo vergaderden vertegenwoordigers van de norbertijnenabdijen van Averbode, Drogen en Park de 5 augustus 1834 te Brugge bij Corselis en hielden er een eerste algemene bespreking ³¹. Spoedig rezen er onzekerheden over de uitgestrektheid van de zending van Mgr Corselis. Daarom vroeg Corselis in een schrijven van 9 augustus 1834 aan de H. Stoel hoever zijn macht reikte ³². Een schrijven van de Apostolische Stoel van 23 september 1834 omschreef in een vijftiental punten de bevoegdheden waarover Mgr Corselis beschikte. De voornaamste hiervan waren: opgeheven kloosters herstellen; de religieuzen erin terugroepen; de canonieke visitatie doen in de kloosters, waarbij hij instructies kreeg hoe zo een visitatie diende te geschieden; zorgen voor het naleven van de regeltucht; de toelating geven novicen te aanvaarden en tot de plechtige professie toe te laten, dit alles volgens het canonieke recht; regulieren van het ene

Datum Romae apud Sanctum Petrum sub annulo piscatoris die vigesima septima Junii millesimo octingentesimo trigesimo quarto, pontif. n.a. quarto.

A. Maes, *a.c.*, blz. 254.

28. E. Van Berlo, *op. cit.*, noot 1, blz. 188.

29. A. Maes, *a.c.*, blz. 258 en W. Sangers-G. Van Der Linden, *De Kruisberen te Diest, 1845-1945*, Diest 1945, noot 47, blz. 33.

30. C. De Clercq, *op. cit.*, blz. 196.

31. A. Maes, *a.c.*, blz. 255.

32. A. Simon, *op. cit.*, blz. 51.

klooster naar een ander van dezelfde orde overplaatsen; op vaststaande tijden de kapittels bijeenroepen en voorzitten voor de keuze van de oversten en andere ambtsdragers; de gekozen oversten bevestigen; jurisdictie verlenen om biecht te horen, enz. ³³.

Kritische beschouwingen.

De taak die aan Mgr Corselis was toevertrouwd, moest noodzakelijk, afgezien dus van de persoon van Mgr Corselis, aanleiding geven tot vele conflicten.

Een eerste factor van moeilijkheden was het feit dat de ganse opdracht in handen gelegd werd van een seculier priester. Deze stond voor de praktisch onmogelijke opgave de eigen spiritualiteit en de speciale organisatie van elke orde te leren kennen. Zo bekleog zich inderdaad bijv. de ongeschoeide karmeliet, Andreas a S. Familia, in een schrijven van 6 juni 1842, bij Mgr Bourssen dat Mgr Corselis tijdens zijn visitatie veel te algemene vragen stelde en hij verklaarde dat de visitator sommige religieuzen geen vertrouwen inboezemde precies omdat hij seculier priester was ³⁴. De overste van de cisterciënzerabdij van Bornem gaf zijn ontevredenheid erover te kennen dat Mgr Corselis weinig vertrouwd was met het kerkelijk recht, bijzonder in verband met de reguleren en dat hij soms zaken voorschreef die strijdig waren met de algemene gebruiken ³⁵.

Een andere bron van moeilijkheden was het feit dat de apostolische visitator alle jurisdictie over de paters gekregen had, zelfs met uitsluiting van de eigen provinciale of generale overste, wiens macht hieromtrent geschorst was. Heel vlug zouden er dan ook wrijvingen ontstaan, zoals bijv. bij de

33. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 187.

34. A. Simon, *op. cit.*, blz. 52.

35. ...ha (il P. Roberto Van Ommeren) esposto a questa S.C. che il P. Corselis ... poco o niente è versata nel diritto canonico, specialmente in ciò che riguarda i regolari ... (il medesimo P. Corselis) vuol prescrivere delle cose contrarie agli usi generali. Schrijven uit Rome aan de nuntiatuur te Brussel, 15 mei 1843.

dominicanen te Gent. Het klooster behoorde tot de Nederduitse provincie, die ook de Hollandse missie omvatte. Provinciaal was de Nederlander, P.J.D. Raken. Hij had de 27 juli 1835 pater Ackerman tot zijn vicaris in België benoemd en pater Braeckman tot prior van het klooster³⁶. Het klooster van Gent bestemde hij tot novitiaatshuis voor Noord en Zuid. Bij latere maatregelen en benoemingen deed echter Mgr Corselis, die de eerste benoemingen had bevestigd, zijn rechten gelden tegenover de aanspraken van de provinciaal en weigerde zijn maatregelen te erkennen. De provinciaal begaf zich in juli 1836 naar Gent om te trachten de geschillen uit de weg te ruimen. Mgr Corselis hield evenwel vast aan zijn rechten en verbrak alle betrekking met Nederland. De provinciaal trok zich dan volledig terug. De Gentse communititeit zond in 1839 een rekest naar Rome om weer onder P. Raken als provinciaal te mogen staan. Ook in 1840 deden zij pogingen in dezelfde zin, evenwel zonder resultaat³⁷. Een ander voorbeeld is het geval van het minderbroedersklooster van Sint-Truiden, waar pater L. Dirix sinds 1840 gardiaan was. Het klooster maakte deel uit van de Nederduitse provincie, maar de gardiaan deed pogingen om de kloosters van Tielt, Gent en Sint-Truiden te verenigen in een afzonderlijke Belgische provincie, los van de Nederduitse. De pogingen mislukten en de Congregatie van de Propaganda besliste door een rescript van 10 januari 1841 dat Sint-Truiden bij de Nederduitse provincie bleef en onder haar gezag ressorteerde. De overste van de provincie meende dat Sint-Truiden daardoor onttrokken was aan de macht van Mgr Corselis, die dan ook voortaan niet meer tussenbeide kwam te Sint-Truiden. Moeilijkheden tussen de gardiaan en de provinciale vicaris deden het decreet van 10 januari echter in vraag stellen. Ten eerste strekte zich de bevoegdheid van de Congregatie van de Propaganda wel uit

36. J. Arts, *De Predikbeeren te Gent, 1228-1854*, Gent 1913, blz. 517.

37. J. Arts, *op. cit.*, blz. 529-531.

over Nederland, maar niet over België en secundo, zelfs indien het decreet toch van kracht was voor Sint-Truiden, dan volgde daaruit nog niet dat het decreet de breve van 27 juni 1834 ongedaan had gemaakt. Rome sprak zich niet uit, maar vaardigde in 1842 het oprichtingsdecreet uit van de afzonderlijke Belgische provincie van de H. Jozef. Maar opnieuw stond men voor de vraag wie de benoemingen van de provinciaal, de custos en de definitoren zou doen. De minister-generaal van de orde had zich immers die benoemingen voorbehouden wegens het te klein aantal leden in de provincie. Rome besliste dat die benoemingen niet door de minister-generaal, maar door Corselis dienden te gebeuren ³⁸.

Een verdere aanleiding tot moeilijkheden was de verhouding van de apostolische visitator tot de geestelijke en burgerlijke overheid.

Er was vooreerst de nuntiatuur te Brussel, die ongaarne zag dat de zending die aan Mgr Corselis was toevertrouwd op een ogenblik dat er nog geen nuntiatuur was te Brussel, buiten haar bevoegdheid bleef. Klachten bereikten Rome en men vreesde te Rome dat de apostolische visitator zijn zending niet goed vervulde. Er liepen in 1841 zelfs geruchten dat hij zou vervangen worden ³⁹. In een schrijven van 17 december 1841 vanuit Rome vroeg men aan Fornari discreet na te gaan of Corselis zijn taak goed volbracht en of het voordelig was dat hij zijn opdracht verderzette dan wel of het beter ware ze stop te zetten. In een schrijven van 15 mei 1843 werd dezelfde vraag in bijna identieke woorden herhaald aan Mgr Pecci, die Corselis weinig scheen te waarderen. In een schrijven van december 1844 aan kardinaal Lambruschini vroeg Mgr Pecci zich af of het ogenblik niet rijp was de visitatie van de regulieren aan de nuntius over te dragen. De visitatie was immers aan Corselis opgedragen, toen er geen diplomatiek vertegenwoordiger was van de

38. E. Van Berlo, *op cit.*, blz. 55-89.

39. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 428.

H. Stoel te Brussel, iets wat nu wel het geval was. De bisschoppen hielden er evenwel aan dat Corselis bleef ⁴⁰.

Vervolgens waren er de bisschoppen. Men weet reeds hoezeer vooral de aartsbisschop van Mechelen gekant was tegen de rechten en privileges van de regulieren. Heel vlug hadden de regulieren de waarde ontdekt van de internuntius. Zij richtten zich tot hem om hun rechten te verdedigen tegen de bisschoppen en Corselis, aan wie o.m. Fornari verweet dat hij een al te grote volgzzaamheid tegenover de bisschoppen aan de dag legde. Ook bovengenoemde Robertus Van Ommeren verklaarde dat Corselis steeds vreesde de bisschoppen te mishagen. Wanneer Van Ommeren sprak over een of ander privilege, antwoordde Corselis met de H. Bernardus: «Hoc sit maximum privilegium, nullum habere privilegium». Een haard van onenigheid tussen de kardinaal van Mechelen en de Norbertijnen was verder het feit dat de premonstratenzers meerdere parochies bedienden. Sterckx was daartegen gekant. Hij toonde zich ook streng om regulieren toe te laten tot de wijdingen. De overste van Tongerlo beklagde zich daarover. In 1845 moest de Congregatie van de Bisschoppen en de Regulieren aan Mgr Corselis vragen de Norbertijnen tegen Sterckx te beschermen. Na de dood van Gregorius XVI vertrok kardinaal Sterckx naar Rome voor de pauskeuze. Hij maakte ervan gebruik om Pius IX een brief te overhandigen, waarin hij weerom pleitte voor een beperking van de exemptie van de regulieren. Hij vroeg dat in die zin instructies aan Corselis zouden gegeven worden ⁴¹. Zo stond Corselis steeds tussen twee vuren.

Tenslotte was er de burgerlijke overheid. Koning Leopold I was de mening toegedaan dat de ijver van de apostolische visitor al te groot was. Hij vond dat Corselis de verspreiding van de reguliere orden te zeer begunstigde. De koning had graag het aantal religieuzen eerder minder talrijk gezien. Later, toen de samenwerking met de bisschop-

40. A. Simon, *op. cit.*, blz. 52.

41. A. Simon, *op. cit.*, blz. 86-89.

pen minder vlot verliep, veranderde hij van opinie. Hij vond het toen van nut dat een deel van de clerus, nl. de regulieren, niet blindelings de stem van Mechelen volgde ⁴².

De Apostolische visitatie.

Een volledig overzicht geven van de vele activiteiten van Mgr Corselis is, binnen het bestek van dit artikel, onmogelijk. We zullen ons daarom beperken tot enige typische gevallen, die samen ons toch een voldoende beeld geven van wat de visitatie van Mgr Corselis inhield.

Het herstel van de kloosters.

Zelden kwam de visitator rechtstreeks tussen in de oprichting of het herstel van een klooster. In één enkel geval heeft Mgr Corselis zich verzet tegen het herstel van een abdij, nl. van de norbertijnenabdij van Floreffe. De gebouwen ervan werden sinds 1819 gebruikt als klein-seminarie voor het bisdom Namen. Het herstel van Floreffe zou met een de afschaffing van het Klein-seminarie met zich meebrengen. Daarom raadde Corselis de reguliere kanunniken af te herbeginnen ⁴³. Het was vooral het herstel van de abdijen dat Mgr Corselis heel wat hoofdbrekens bezorgde. Kort na zijn benoeming, de 26 augustus 1834, belegde hij te Mechelen een vergadering, waar zes norbertijnenabdijen en de benedictijnenabdij van Affligem vertegenwoordigd waren. Gedurende de maand september werd een serie nieuwe vergaderingen belegd, speciaal voor de Norbertijnen, en wel in de abdijen van Park, Averbode, Grimbergen, enz. ⁴⁴. Voor welke moeilijkheden stond men ?

Een eerste probleem was de plaats om de abdij te herstellen. Sommige abdijen waren inderdaad verwoest of in

42. A. Simon, *op. cit.*, blz. 52 en P. Frederix, *op. cit.*, noot 2, blz. 130.

43. A. Maes, *De laatste dagen der abdij van Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, VII (1931), blz. 108-142.

44. A. Maes, *Het herstel van Averbode, a.c.*, blz. 256-259.

vreemde handen. Affligem bijv. was totaal verwoest, op het zgn. bisschoppenhuis na. Het was daarenboven in vreemde handen. Zelfs indien de grond in hun bezit ware gekomen, dan hadden zij toch de middelen niet om er opnieuw een kerk en een klooster te bouwen ⁴⁵. Ook Tongerlo en Postel waren in vreemde handen. Men keek dus uit naar andere mogelijkheden volgens het voorbeeld van de cisterciënzers van Hemiksem, die zich te Bornem hadden gevestigd. Affligem besloot het oude kapucijnenklooster te Dendermonde te kopen ⁴⁶; Tongerlo huurde op het einde van 1837 het kasteel van Halmale te Broechem, waar het abdijleven werd hervat in februari 1838. Maar reeds in 1839 kon men een deel van Tongerlo terugkopen en de 1 juli 1840 was men weer te Tongerlo ⁴⁷; Postel kocht het oude minderbroedersklooster te Rekem. De norbertijnen van Postel kwamen in 1847 weer in het bezit van hun abdij en keerden er terug de 27 september 1847 ⁴⁸. Alleen Affligem bleef te Dendermonde, waar Mgr Corselis het de 26 oktober 1841 canoniek herstelde ⁴⁹.

Een andere moeilijkheid was het personeel. Mgr Corselis eiste vijf à zes kloosterlingen ter plaatse, vooraleer een abdij canoniek hersteld kon worden en zij het recht had een eigen novitiat te hebben ⁵⁰. Nu keerden niet alle nog levende kanunniken en monniken naar hun abdij terug. Ze waren in functie, te oud of te ziek of hadden eenvoudig geen zin om

45. *Journal historique et littéraire, a.c.*, blz. 151.

46. A. De Cock, *Dom Benedictus Van den Brulle O.S.B., de eerste Vlaamse benedictijnenabt na de Franse revolutie*, in *De Gedenkschriften van de Oudheidkunde Kring van het Land van Dendermonde*, XIX (1970), blz. 86.

47. W. Van Spilbeek, *De Abdij van Tongerlo*, Lier-Geel 1888, blz. 622-624.

48. Th. I. Welvaarts, *Geschiedenis der Abdij van Postel*, Turnhout's Hertogenbos 1878, blz. 397-400.

49. A. De Cock, *a.c.*, blz. 88. Slechts in 1869 kon Dendermonde Affligem gedeeltelijk terugkopen en er in 1870 een novitiatshuis oprichten, dat in 1887 abdij werd. Dom Bernard (Clonen), *op. cit.*, blz. 356.

50. A. Maes, *Het herstel van Averbode, a.c.*, blz. 259 en A. De Cock, *a.c.*, blz. 88.

terug te keren ⁵¹. Corselis was wijs genoeg om in te zien dat het beter was niemand van de vroegere religieuzen te dwingen het gemeenschapsleven te hervatten, alhoewel hij daartoe het volste recht had ⁵². Toch gaf hij, hoe miniem ook het groepje was dat wilde herbeginnen, iedereen de kans de poging tot herstel te wagen. Maar daarvoor waren postulanten nodig en die moesten worden gevormd. Doch waar? Voor de Norbertijnen was er geen probleem. Averbode had zes religieuzen ter plaatse. Daarom besloot Corselis dat Averbode een eigen novitiaat zou hebben en voorlopig de novicen mocht aanvaarden van de andere norbertijnenabdijen die nog aan hun herstel werkten. Ook Park zou een eigen novitiaat mogen hebben ⁵³. Voor de benedictijnen van Affligem lag de zaak anders: er was geen andere benedictijnenabdij. Daarom suggereerde Corselis in zijn schrijven van 28 juni 1835 dat zij het voorbeeld van Bornem zouden volgen en hun novicen naar Rome zouden zenden. Naderhand liet hij hen evenwel toe dat ze hun novitiaat deden in de cisterciënzerabdij van Bornem ⁵⁴. Een andere vraag wachtte nu op een oplossing: Tot welke abdij behoorden de novicen van nog niet officieel herstelde abdijen na het afleggen van hun geloften, wanneer de herstelling van die abdijen later niet zou doorgaan ⁵⁵? Voor welke abdij moesten zij hun stabiliteit kiezen bij het uitspreken van hun geloften? Na meerdere oplossingen onderzocht te hebben, besliste Corselis uiteindelijk dat de novice professie zou doen voor de abdij door dewelke hij aanvaard was, maar met de voorwaarde dat, indien zijn abdij niet werd heropgericht, hij zou geïncorporeerd worden in de abdij waarin hij zijn geloften had afgelegd ⁵⁶.

51. A. De Cock, *a.c.*, blz. 87.

52. Brief van Corselis aan V. D'Haens, 28-6-1835.

53. A. Maes, *a.c.*, blz. 258.

54. A. De Cock, *a.c.*, blz. 86.

55. Dat dit geen ijdele vraag was, leert ons de geschiedenis van het wilhelmietenklooster van Huibergen. Dit zond novicen naar Bornem, maar de poging tot herstel mislukte. Zij werden dan monnik in Bornem. *Geschiedenis van het Klooster te Huybergen*, (Bergen op Zoom 1907), blz. 333-334, 345-346.

56. A. Maes, *a.c.*, blz. 274-275.

Het herstel van een abdij kreeg dan gewoonlijk zijn beslag door een decreet van Corselis. Was het vereiste aantal kloosterlingen aanwezig, dan vroeg Mgr Corselis, indien natuurlijk de andere, door het canoniek recht vereiste voorwaarden aanwezig waren, de instemming van de bisschop en ging dan over tot de acte van canonieke instauratie, waarbij hij de abdij toelating gaf een eigen novituaat te hebben ⁵⁷.

De canonieke visitatie.

In het begin geschiedde de canonieke visitatie hetzij door Mgr Corselis zelf (bijv. te Tielt in 1840, te Dendermonde in mei 1843), hetzij door een van zijn covisitatoeren (bijv. Mgr Dehesselle te Sint-Truiden in 1835 en Mgr Neven eveneens te Sint-Truiden in 1841).

Later, mogelijks ten gevolge van de klacht van dom Robertus Van Ommeren, overste van Bornem, dat ook de covisitatoers steeds seculieren waren, en ook omdat het herstel der orden geleidelijk zijn voltooiing naderde, werd de canonieke visitatie verricht volgens het eigen ordensrecht. Zo was het bij de Franciscanen normaal de minister provincialis die de visitatie deed, hoewel het toch nog voorkwam dat Corselis zelf of een covisitor de visitatie deed ⁵⁸. Om de Norbertijnen ter wille te zijn, had Corselis reeds in augustus 1842 J.M.C. Van Steven, regent van de voormalige St.-Michielsabdij van Antwerpen, tot covisitor benoemd. Hij ontgoochelde echter en kreeg geen Norbertijn als opvolger ⁵⁹.

Hoe verliep zo een visitatie? Nemen we als eerste voorbeeld de canonieke visitatie in maart 1835 bij de kapucijnen van Brugge. Samen met zijn covisitor van het bisdom Brugge, kan. Simons, ondervroeg Corselis elke kloosterling afzonderlijk. Een verslag werd opgemaakt, waarin de op- en aanmerkingen van de religieuzen werden opgetekend. Positieve punten eruit waren dat men voor de zieken goed zorg

57. A. Maes, *a.c.*, blz. 279-280 en A. De Cock, *a.c.*, blz. 88.

58. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 189.

59. P. Frederix, *op. cit.*, blz. 203-215.

droeg, dat de ijver voor gebed en koor bij de meesten zeer goed was. Als besluit liet Corselis in april een reeks maatregelen afkondigen, die op verscheidene punten een verbetering van de discipline beoogden. Dispensaties en verzachtingen die door de tijdsomstandigheden waren ingevoerd, dienden zo spoedig mogelijk weer te worden afgeschaft. Het silentium kon beter onderhouden worden. Wat betreft de franciscaanse armoede eiste Corselis dat er voortaan beter toezicht zou gehouden worden bij het behandelen van geld. Tenslotte verordende hij dat de besluiten van de visitatie de drie eerstvolgende maanden telkens eenmaal voorgelezen zouden worden ⁶⁰.

Een ander voorbeeld is de canonicke visitatie bij de benedictijnen te Dendermonde de 29 mei 1843. Eerst onderzocht Corselis de algemene toestand van de abdij, waarbij hij zich duidelijk inspireerde op de vragenlijst, bij de visitatie te gebruiken, zoals we die vinden als aanhangsel bij het schrijven van de H. Stoel aan Corselis van 23 september 1834. Vervolgens ondervroeg Mgr Corselis alle monniken afzonderlijk. Ernstige misbruiken waren er niet. Men kloeg over een zekere loslippigheid buitenshuis van de oude overste van Affligem; ook hier kon de stilzwijgendheid beter onderhouden worden en er was soms tegenstrijdigheid tussen de bevelen van de superior en die van zijn prior. Maar anderzijds werd het koorofficie goed verzorgd en was er een ernstig verlangen naar meer verdieping in het geestelijk leven. Ook hier schreef Corselis bepaalde verbeteringen in de observantie voor. Alles bij elkaar samenvattend, kon hij getuigen: «*Frares bonis moribus sunt praediti*» ⁶¹.

Benoeming van de oversten.

In het begin, toen het herstel nog in volle gang was, bevestigde Corselis hen als oversten, die hetzij door hun ho-

60. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 390-393.

61. Bisschoppelijk Archief Brugge, *Fonds Corselis*, C 565, lias der Benedictijnen.

gere oversten waren aangeduid (zo bevestigde hij te Tielt pater Vergauwen), hetzij door hun medebroeders waren verkozen (zo bevestigde hij Arnold Van Puttegem, tot prior van Tongerlo gekozen in 1832, de 16 september 1834 en confirmeerde de keuze in 1825 van Veremundus D'Haens tot overste van Affligem in een schrijven van 24 november 1836) ⁶².

Later zat hij of zijn covisitor de verkiezing voor, die dan normaal volgens het ordesrecht verliep en benoemde de aldus volgens het recht gekozene. Zo zat hij te Averbode de keuze voor van S. de Lespes de 20 mei 1843 en de keuze van F. Mahieux de 15 februari 1848. Een eigenaardigheid in de abdijen was, dat, hoewel zij bij hun oprichtingsdecreet het recht gekregen hadden een abt te kiezen, de abdijen in feite lange tijd bestuurd werden door een «superior», die we het best kunnen bestempelen als een niet-gemijterde abt ⁶³.

Bij de Franciscanen benoemde hij, na consultatie van de geproteste priesters, de provinciaal, de custos en de definitoren. Hij of zijn covisitor zaten de definitoriale vergadering voor, waarin de plaatselijke oversten werden benoemd ⁶⁴.

Soms benoemde Corselis, zonder dat er stemming plaats vond. Zo benoemde hij in 1839 pater Justus bij de kapucijnen van Brugge zonder verkiezing te houden, omdat hij vernomen had dat er twee partijen in het klooster waren ⁶⁵. Bij de benedictijnen van Affligem stelde hij de 11 september 1846 Benedictus Van den Brulle tot overste aan, omdat de monniken hun nieuwe overste slechts tijdelijk wensten en hij terecht van oordeel was dat dit tegen de regel van St. Benedictus was ⁶⁶.

62. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 191; W. Van Spilbeeck, *op. cit.*, blz. 621 en Dom Bernard (Clonen), *op. cit.*, blz. 354-355.

63. *De Norbertijner Abdij van Averbode*, Averbode 1920, blz. 285-286, 291, 293.

64. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 191-192.

65. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 413.

66. A. De Cock, *a.c.*, blz. 88.

Onderlinge hulp, degelijke opleiding.

De trappistenabdij van Westvleteren, gesticht vanuit de Franse abdij Notre Dame du Gard in 1831, had het in de eerste jaren van haar bestaan zeer hard. Daarom zocht men naar hulp. De prior, pater Franciscus-Maria Van Langendonck, ontbood Mgr Corselis naar Westvleteren. Op 5 februari 1835 kwam hij naar Westvleteren. Om Westvleteren te helpen dacht Corselis aan Westmalle en vroeg hen minstens iemand te zenden en aan St.-Sixtus zo de dringende hulp te zenden die het nodig had. Dit zou echter pas gebeuren, nadat Westmalle de 22 april 1836 abdij geworden was en het gezag over alle Belgische trappistenkloosters gekregen had ⁶⁷.

Vooraf een degelijke vorming van de jonge fraters ging Mgr Corselis ter harte. Toen in 1835 de fraters kapucijnen te Brugge over geen degelijke docent in de dogmatick en de exegetische beschikten, vroeg hij aan de latere bisschop Malou deze lessen op zich te nemen, wat ook gebeurde ⁶⁸. Malou bleef slechts één jaar. Nog andere seculieren volgden hem op, o.m. kan. J.J. De Keyser. Ondertussen zocht Corselis toch iemand van de eigen orde, desnoods een buitenlander. Maar van die plannen kwam niets in huis. Men vond dan een voorlopige regeling door de theologanten naar de minderbroeders van Sint-Truiden te sturen ⁶⁹.

Om de herstelling van Val-Dieu mogelijk te maken deed dom Bernard Klinkenberg, overste van de abdij benoemd door Mgr Corselis de 19 november 1844, beroep op zijn medebroeders van Bornem. Deze abdij stond vier religieuzen af, die door dom B. Klinkenberg voor Val-Dieu werden aanvaard en zo het herstel mogelijk maakten van Val-Dieu, de enige Waalse abdij die herleefde ⁷⁰.

67. *Geschiedenis der Abdij van Westmalle, op. cit.*, blz. 136 en A. Demedts, *De Abdij van Vlaanderens Westhoek*, Westvleteren 1956, blz. 13.

68. (M. English), *De bisschoppen van Brugge*, in *Collationes Bruggenses*, XXXIV (1934), blz. 299.

69. Hildebrand (Raes), *op. cit.*, blz. 422-425.

70. A. Vandekerckhove, *Histoire de l'Abbaye du Val-Dieu, 1215-1954*, (Dison) 1954², blz. 289.

Vermelden we tenslotte de poging van Corselis de opleiding van de Norbertijnen te centraliseren om een degelijke, wetenschappelijke vorming te bekomen. Een eerste plan van november 1838 voorzag in de oprichting van een gemeenschappelijk novituaat te Averbode en één studiehuis in de abdij van Park. Het plan stuitte op verzet van bijna alle abdijen. Men oordeelde dat het het herstel van de abdijen zou bemoeilijken, daar het de jonge krachten te lang buiten de eigen abdij hield. Een volgend plan, in 1844 ontworpen door Mgr Corselis, zijn covisitor Verhoeven en zijn secretaris Scherpereel, voorzag in een gemeenschappelijk postulaat van zes maand in de abdij van Park, dit om zowel de roeping als de intellectuele begaafdheid van de kandidaten te testen. De geestelijke leiding zou bij een norbertijn berusten, doch de vorming zou worden opgedragen aan professoren, die Corselis zou benoemen. Ook dit plan stuitte op heftig verzet. Men vreesde dat de seculiere professoren hun invloed zouden misbruiken om de postulanten te beïnvloeden in hun roeping. Toen Corselis het plan wilde opleggen, deed men beroep op Rome, zodat er uiteindelijk van het ganse opzet, dat nochtans door Corselis zeer goed bedoeld was, niets terecht kwam ⁷¹.

Slotoordeel.

De globale indruk die men heeft van het werk van Mgr Corselis, is ongetwijfeld gunstig. Niettegenstaande bovenvermelde wrijvingen, moeilijkheden en problemen zijn genoeg alle orden vrij positief in hun oordeel: De apostolische visitatie was een zegen voor hun orde, Mgr Corselis heeft zich tenvolle ingezet voor zijn taak en was de religieuzen ten eerste behulpzaam in het herstel van hun abdij of klooster. Natuurlijk was de apostolische visitatie slechts een noodmiddel en verlangden zij een normalisering van de toestand. Toch — en dit is wel tekenend — wilden bijv. de Franciscanen zelf geen stappen ondernemen om een einde

71. P. Frederix, *op. cit.*, blz. 219-221, 227-238.

te maken aan die uitzonderingstoestand, precies omdat ze de toewijding waardeerden van de apostolische visitators ⁷². We menen dan ook te mogen besluiten dat de apostolische visitatie van Mgr Corselis, ondanks de onvermijdelijke tekorten, aan de regulieren toch al het goede heeft gegeven, dat paus Gregorius XVI ervan verwachtte ⁷³.

A. DE COCK

72. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 176.

73. E. Van Berlo, *op. cit.*, blz. 195.